

Ze vzpomínek na české ochotnické divadlo ve Vídni

Pavla Pinkasová

Vídeňské svobodné listy 70 let. Vernisáž 6. 10. 2016, datum konání 7. října – 18. listopadu 2016, Velvyslanectví České republiky v Rakousku, Penzinger Straße 11–13, 1140 Vídeň.

Součástí kulturního a sociálního života české a slovenské komunity ve Vídni byla od jejich počátků aktivní činnost silných a významných spolků Sokola či Orla. V rámci tohoto kulturního prostředí zaujímalo jedinečnou pozici ochotnické divadlo. Jeho činnost podporovaly na svých stránkách *Vídeňské svobodné listy (VSL)*, jejichž vydavatelem je již 70 let Menšinová rada české a slovenské větve v Rakousku. Noviny vycházejí ve Vídni v českém jazyce od ledna 1946 a od počátku byly určeny čtenářům z řad příslušníků české a slovenské menšiny žijící ve Vídni. Mnozí členové redakce byli zároveň členy ochotnického divadelního spolku *Vlastenecká omladina* nebo s jejich členy udržovali kontakty. Proto ve *Vídeňských svobodných listech* najdeme nejen řadu dobových recenzí, ale také rozhovorů s pamětníky a s někdejšími členy souboru.

U příležitosti jubilea přichystala Menšinová rada výstavu *70 let VSL*, která proběhla ve dnech 7. 10. – 18. 11. 2016 na Velvyslanectví České republiky na Penzingerstraße ve Vídni. Výstava umožnila nahlédnout do bohaté historie *Vídeňských svobodných listů*, na jejichž vydávání se podílelo několik generací českých a slovenských migrantů, ve Vídni kdysi zvaných *Ziegelböhmern* (nejen cihlářských dělníků českého původu), kteří mnohdy dosáhli na pozice regionálních, nebo dokonce

vysoce postavených politiků.¹ V rámci výstavy je divadlu věnována jen kratičká zmínka, dopis, v němž představitelé české menšiny žádají městské zastupitelstvo o příspěvek na činnost. Když ale zalistujeme ve *VSL*, můžeme najít mimo jiné seriál z roku 1949, v němž člen omladiny a redaktor *VSL* Jakub Leitner zpovídá pamětníky a někdejší členy souboru.

Jde o specifickou formu vyprávění, která není chronologickým výkladem činnosti divadelních spolků, nýbrž zprostředkovává osobně zabarvená vyprávění, která navozují dobovou kulturní atmosféru. Pamětníci vzpomínají například na hostování slavné tragédie pražského Národního divadla Otilie Sklenářové-Malé, která pohostinně vystoupila v Omladině v prosinci 1899:

Jak tehdy bylo v módě, měli všichni buď plnovous nebo kníry. Jaké však bylo překvapení, když při generálce paní Sklenářová resolutně prohlásila, že vousy musí dolů, jinak že odjede. Nezbylo jiného, než vyhovět. Holiči měli tehdy otevřeno i v neděli dopoledne a tím byla situace zachráněna. (LEITNER 1949: 3: 40: 2)

Příkladem silně osobně laděné výpovědi může být vzpomínání někdejšího

1 Například matka Franze Jonase, čtvrtého prezidenta druhé rakouské republiky, byla vídeňská Češka. Kateřina Jonášová se narodila roku 1872 na Moravě.

ochotníka Gustava Kaplana z vídeňského Floridsdorfu:

To, co člověk v mládí prožil, nikdy nezapomene a rád vzpomíná na ty krásné, družné chvíle. 1. června 1901 přijel jsem z Brna do Vídně hledat si práci jako slevač železa a poznat cizí svět. Na nádraží mne očekávali nevlastní bratr Kocián a soudr. Vincenc Dvořák, ti oba už zemřeli. (LEITNER 1949: 3: 40: 2)

Kaplan se k ochotnickému divadlu dostal přes redaktory *Dělnických listů* Krapku a Steinera, kteří jej seznámili s divadelním ochotníkem Karlem Kalašem. Skupinka ochotníků se scházela každou neděli ve spolkové místnosti na Gellerplatze. Podle Kaplanova podání se na jaře roku 1902 spolek vlivem hospodářské krize rozptýlil po světě. Kaplan se s kolegou Kociánem ocitli ve Floridsdorfu, ve 21. vídeňském okrsku, v němž působil český spolek *Havlíček*, jehož ochotníci vystupovali dvakrát třikrát do roka. V témže roce nazkoušeli ve spolupráci s brigittenavskými ochotníky Anzengruberovo drama *Farář z podlesí* (*Der Pfarrer von Kirchfeld*, 1871), kterou mimo jiné uváděl o patnáct let později Rudolf Beer ve vídeňském Volkstheateru. Gustav Kaplan ve svém vzpomínání na divadelní aktivity Čechů ve Vídni mimo jiné připomíná i krizová období divadelních spolků, za první takové období ochotnického spolku Havlíček považuje první světovou válku. I přes složitou politickou a společenskou situaci si spolek udržel kontinuitu, k ukončení jeho činnosti došlo až s nástupem Adolfa Hitlera k moci (LEITNER 1949: 3: 40: 2).

O svém vztahu k divadlu vyprávěl Leitnerovi také Josef Brožák st.: „Divadlo jsem si oblíbil již jako malý kluk. Komediantské

skupiny, cirkus, loutkové divadlo a kouzelníci byli vždy pro mne velkou událostí.“ (LEITNER 3: 21: 2) Jeho paměti shrnují cestu, kterou si coby 14letý zámečnický učeň k divadelnímu jevišti – „špuktríglu“ – našel díky zájezdové činnosti Karla Želenského, pozdějšího režiséra Národního divadla v Praze. Brožákova ochotnická činnost začíná roku 1897, kdy se téměř ve všech vídeňských okresech zakládaly krajanské spolky *Jednoty Barák*. Později ve Vídni pokračoval v zájmu o divadlo v *České Besedě*, jejímž tehdejším divadelním režisérem byl Josef Pšíkal, významná osobnost českého ochotnického divadelnictví ve Vídni. Zajímavostí z jeho podrobného popisu praxe českých ochotníků je fakt, že Pšíkova manželka se kvůli řídkému provozu městské hromadné dopravy občas svezla v pohřebním voze.

Sám autor zmíněného cyklu vzpomínek, zveřejněného ve *VSL*, byl od roku 1894 členem spolku Máj a sám do svého cyklu přispěl svou vzpomínkou na uvedení Hauptmannových *Thalců*. Ti byli ve Vídni poprvé česky uvedeni spolkem 13. března 1904. Leitner ve spolku v průběhu let zastával všechny funkce od místojednatele, ochotníka, režiséra a několik let působil ve funkci předsedy. Leitner zpracoval také historii dodnes činného ochotnického spolku *Vlastenecká omladina*, který je zřejmě nejstarším spolkem českých ochotnických divadelníků ve Vídni a zároveň jedním z nejstarších spolků české národnostní menšiny v Rakousku. Spolek byl založen roku 1885, od roku 1890 měl trvalé sídlo na Turnergasse 9 v XV. okrsku.² Již od počátku byla činnost spolku zaměřena na udržení české řeči v české diaspoře, a proto byla a jsou vystoupení připravována v češtině. Počát-

² Marie Brandeisová píše, že „spolek neměl pevné sídlo.“ (BRANDEISOVÁ 2006: 406).

ky spolku připomíná Leitner na stránkách VLS takto:

Jaké tehdy vládly poměry naznačuje skutečnost, že na první valné hromadě Omladiny, jíž jsem byl přítomen, předseda provolal císaři Františku Josefu I. třikrát slávu, aby přítomný vládní komisař nabyl dojem, že vídeňští Češi nejsou rozvrtným živlem. (LEITNER 3: 40: 2)

Čeští divadelní ochotníci se nevěnovali pouze ochotnickému divadlu. Kromě toho, že z tržeb za vystoupení podporovali spolkovou činnost dalších spolků (např. *České srdce*), pořádali četné kurzy a přednášky, díky nimž se chtěli ochotníci zlepšit ve vlastní tvorbě. Pozvání na tyto přednášky do Vídně obdrželi například Vojtěch Kristián Blahník nebo roku 1904 František Adolf Šubert, od něhož se herectví učili manželé Huňkovi. Huňka, „nestor divadelních ochotníků“ (*Zemřel nestor divadelních ochotníků českovídeňských* 9. 2. 1946), byl jednou z nejvýraznějších osobností meziválečného ochotnictví ve Vídni, jenž „dokonce jednou pohostinsky vystoupil na scéně [pražského] Národního divadla“ (BRANDEISOVÁ 2006: 406).

Menšinový život ve Vídni, a tím pádem také fungování jeho spolků, do určité míry kopíroval politické a společenské procesy probíhající v obou zemích i v mezinárodní politice. Nastalo období, které menšinu rozdělilo – část členů totiž vyjadřovala podporu změnám, které v Československu proběhly po roce 1948, druhá část vyznávala demokratické principy. První skupina se odtrhla od Menšinové rady a založila *Sdružení Čechů a Slováků ve Vídni*. K němu se v průběhu předsednictví Jakuba Leitnera (1945–1957) připojila také *Vlastenecká omladina*. To vysvětluje také sociální kon-

texty výpovědí Leitnerových respondentů, s nimiž v roce 1949 uveřejňoval rozhovory v seriálu „Po stopách našeho divadelnictví“. Většinu vzpomínek pamětníci věnují panujícím neutěšeným sociálním pořádkům v Československu před první světovou válkou.

Uvedené střípky z ochotnického divadelního života vídeňských Čechů a jejich „Böhmakeln“³ jsou v tuto chvíli spíše úvodním nahlédnutím do podstatné části dějin divadelní činnosti české diaspory. K systematickému výzkumu je třeba nejen archivních materiálů, ale i vhodné sekundární literatury. Z těchto studií lze za současného stavu výzkumu doporučit práce Marie Brandeisové (*Ochotnický divadelní spolek Vlastenecká omladina*) a Gero Fischera (*České ochotnické divadlo ve vídeňském Volkstheateru*). Další poznatky na své zpracování stále čekají: například spolupráce českých divadelníků ve Vídni s Národním divadlem v Praze nebo vídeňské přednášky F. A. Šuberta roku 1904.

Bibliografie

- BRANDEISOVÁ, Marie. 2006. Ochotnický divadelní spolek Vlastenecká omladina [Amateur Theatre Group „Vlastenecká omladina“]. In Helena Basler, Marie Brandeis, Jiří K. Kroupa a Jana Starek. *Die Wiener Tschechen 1945–2005: Zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien/Praha: Tschechisches kulturhistorisches Institut & KLP, 2006: 399–405.
- FISCHER, Gero. 2006. České ochotnické divadlo ve vídeňském Volkstheateru [Czech Non-professional Theatre in Viennese Volkstheater]. In Helena Basler, Marie

3 Mluvená němčina s výrazným českým akcentem.

- Brandejs, Jiří K. Kroupa a Jana Starek. *Die Wiener Tschechen 1945–2005: Zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien/Praha: Tschechisches kulturhistorisches Institut & KLP, 2006: 399–405.
- FLORIAN, Jaroslav. 2007. Lidové divadlo [Popular Theatre]. *Vídeňské svobodné listy* (2007): 62: 49–52: 7.
- LEITNER, Jakub. 1949. Po stopách našeho divadelnictví I.–XXI [Tracking Our Theatre History, Vol. I–XXI]. *Vídeňské svobodné listy* (1949): 3: 20–43.
- Zemřel nestor divadelních ochotníků českovídeňských [Doyen of Czech-Viennese Theatre Amateurs Passed Away]. *Vídeňské svobodné listy* (9. 2. 1946): 1: 3: 4.